

Березюк О.С. До проблеми формування естетичної складової етнокультурологічної компетентності особистості // Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 510-516.

УДК 371

О.С. Березюк,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Аналізуються проблеми формування естетичної складової етнокультурологічної компетентності особистості. Робиться висновок про те, що якщо загальна культура людини – це соціально-детермінований спосіб її життя та діяльності, то етностететична компетентність є проекцією цього способу життя на сферу культури.

Анализируются проблемы формирования эстетической составляющей этнокультурологической компетентности личности. Делается вывод о том, что если общая культура человека – это социально-детерминированный образ ее жизни и деятельности, то этностететическая компетентность является проекцией этого образа жизни в сфере культуры.

The problems of forming the aesthetic constituent of ethnic and culture competence of a personality are analyzed. The conclusion is made that if the general culture of a man is the socially-determined way of his life and activities, then the ethnic and aesthetic competence is the projection of this way onto life in the field of culture.

Головною передумовою розвитку суспільства є передання матеріальних і культурних (духовних) надбань попередніх

поколінь наступним. Цю історичну місію завжди здійснював, здійснює і буде здійснювати вчитель, викладач. У Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») відзначається, що головною метою національного виховання є «...набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, формування у молоді розвиненої духовності, культури» [1]. На основі цього розвивається особистість молодшої людини. Наш вихованець засвоює цінності суспільства, в якому він живе, реалізується, ознайомлюється під час навчання з нормами, правилами та взірцями соціально схваленої поведінки.

Складність розгляду проблем естетичного виховання в контексті етнопедагогіки полягає в необхідності, по-перше, виокремити суттєві з погляду соціалізації характеристики народного естетичного досвіду та окреслити сферу його функціонування в сучасних умовах, в повсякденному житті, по-друге, оцінити цю систему крізь призму сучасних концептуальних підходів й технологій в галузі мистецької освіти.

З урахуванням етнографічних досліджень О. Потебні, І. Франка, М. Драгоманова, Ф. Вовка, П. Чубинського, М. Грушевського, К. Грушевської, Т. Рильського, О. Русова та інших, сучасні дослідники В. Горленко, Я. Дашкевич, Л. Залізник, В. Крисаченко, Г. Лозко, С. Макарчук, В. Наулко, М. Стельмахович, Є. Сявако, В. Сергійчук, В. Скуратівський створили національну теоретичну базу розв'язання проблем етносу та нації, що перебуває під сильним впливом світових культурних тенденцій.

Проблему етнокультурологічної компетентності особистості розробляють С. Гончаренко, І. Зязюн, І. Тараненко, Н. Ничкало, Н. Кузьміна, А. Маркова, К. Корсак, Н. Лисенко, А. Михайличенко, О. Сухомлинська та інші.

Спираючись на культурологічний та аксіологічний підхід у розумінні сутності естетичного розвитку особистості окреслимо основні причини його деформацій.

По-перше, розвиток суспільства під впливом НТР, його інформатизація сприяють виробленню особливої ментальності, яка відображає цінності техносфери. Технологічне мислення як складова цієї ментальності зорієнтоване на невідкладну експлуатацію існуючих ресурсів на шкоду інтересам прийдешніх поколінь. Це виявляється в наданні пріоритету кількісним аспектам

життєвих ситуацій, їх вартісному виразу, перманентному пошуку шляхів досягнення успіху й недооцінці якісних аспектів життя, виявів гармонії та краси.

По-друге, естетичний розвиток особистості в умовах тоталітарного режиму реалізувався в контексті ґносеологічного підходу. Естетичне виховання здійснювалося в основному засобами професійного мистецтва, народна естетика, естетика повсякденного життя при цьому недооцінювалася. Різні жанри мистецтва були радше потужним виразниками панівної ідеології, аніж чинник розвитку духовної особистості. Релікти таким чином сформованої естетичної свідомості властиві нині широкому загалу дорослих, які схильні у цьому напрямі інтерпретувати явища естетичної реальності.

По-третє, низькій рівень і якість життя значної маси населення в Україні, які більшу частину своїх доходів витрачають лише на продукти харчування, призводять до збіднення їх життєвого середовища, аестетизацію побуту, віддалення від художньо-естетичного середовища тощо. Водночас вирішальний вплив на розвиток культурних зацікавлень дитини починають здійснювати засоби масової інформації, які функціонують за законами шоу-бізнесу, теле-бізнесу, бізнесу розваг тощо.

Одним із найбільш потужних ціннісних спектрів, попри наступ інформаційного довкілля, є вартості етнокультури, зокрема система цінностей народної естетики. На зламі тисячоліть окремі зарубіжні тж українські вчені висловлюють сміливу думку про те, що саме "в світогляді естетичного універсалізму людство здобуде загальнокультурну парадигму освіти майбутнього" [2, с. 6]. Фахівці в галузі мистецтвознавства й естетики трактують народну естетику як систему притаманних окремому етносу естетичних уподобань і детермінант діяльності, що "...виступає "наявним буттям" естетичного в світі, а етноси (на індивідуально-груповому рівні) являють собою суб'єкти естетичної діяльності, є носіями непересічної естетичної свідомості" [3, с. 13].

Загального визнання дістає положення про те, що виховання творчої особистості, яка зорієнтована на цінності етностетики, - це питання ментальності, етнічного складу особистості та стилю її мислення. Вчені-мистецтвознавці й фахівці в галузі мистецької освіти сходяться на тому, що загадка художнього сприймання на етностетичних засадах лежить у площині сприймання й розуміння

системи національних символів. Очевидно, що система символів, архетипів кожного народу є своєрідним живильним ґрунтом, основою національного в мистецтві. Таким чином, здатність особистості трансформувати все багатство накопиченого нею досвіду сприймати народну символіку в творчі задуми, художні образи є запорукою його самовияву на ниві народного мистецтва, а вміння інтерпретувати ці символи дозволяють кожній особистості реалізувати художнє спілкування на етноестетичному рівні.

Звертаючись до історії народної педагогіки, слід зазначити, що, важливим напрямом розвитку особистості в контексті народної системи освіти українців завжди було естетичне виховання, мета якого узгоджувалася не лише з народним ідеалом краси, цінностями народної естетики, але й була природовідповідна самій ментальності народу, рисам їх національного вдачі та характеру. Важливим засобом передачі етнопедагогічного досвіду виступали різноманітні форми художнього спілкування.

Новий тлумачний словник української мови дає таке визначення компетентності: «Компетентний – це такий, який має достатні знання в якійсь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, кваліфікований» [4]. Саме слово «компетентний» (з латині – відповідний, здібний, належний) означає, що ця людина знаюча, володіє інформацією з певної галузі науки, має право на свої знання, вміє щось робити і вирішувати, судити про щось, аналізувати, передбачати, узагальнювати та робити висновки.

Академік С.Гончаренко визначає компетентність як: «...сукупність знань, умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [5]. І. Зязюн підкреслює, що компетентну людину характеризують багатоаспектність знань, їх різноманітність, артикульованість, гнучкість, швидкість актуалізації, категоріальний характер, можливість використання в різноманітних ситуаціях, оволодіння процедурними знаннями, наявність інформації про власне знання [6].

Водночас слід зазначити, що естетична компетентність зазвичай не входить до переліків ключових компетентностей (компаративні аналізи в межах Міжнародних проектів "Визначення й відбір ключових компетентностей"), хоча її також можна розглядати як багатофункціональну, таку, що пов'язана з психічною активністю найвищого рівня складності, тобто рівня духовності. У звітах

зарубіжних країн, естетична компетентність у більшості випадків розглядається як важлива, але не обов'язкова для включення до шкільного навчального плану.

Розвиток етноестетичної активності особистості значною мірою залежать від особливостей організації довілля, зокрема в умовах сімейного спілкування та навчального середовища. Попри існування потужних засобів масових комунікацій, функціонування етноестетичного середовища значною мірою визначається культурними традиціями, що склалися в конкретному регіоні та знайшли своє відображення, насамперед, у сімейному побуті, етноестетичній культурі сім'ї тощо. Цей етнокультурний інтеграл розвитку особистості найбільш рельєфно постає у формі етноестетичної компетентності, здобуття якої дозволяє подолати певний розрив між естетикою повсякденного життя дитини та її естетичним розвитком на засадах професійного мистецтва.

Естетична культура як найбільш інтегративна характеристика естетичного розвитку особистості забезпечує цілісність, гармонійність розвитку її естетичної сфери в складі загальної культури, сприяє зростанню творчого потенціалу особистості, виявленню її неповторності й оригінальності. Етноестетична компетентність молодшої людини нерозривно пов'язана з її естетичною культурою, є інтегральним показником її природовідповідності й соціальної адекватності. Структура етноестетичної компетентності, на думку Т. Орлової, містить такі основні складові:

1. Етноестетична, зокрема художньо-естетична активність у фольклорному соціумі.
2. Етноестетичні цінності та мотиви.
3. Етноестетичний досвід, зокрема, художня перцепція в контексті народного світобачення.
4. Етноестетичне, зокрема етномистецьке самовдосконалення (схильність до народної творчості, вияви) [3].

Окрім того, структура етноестетичної компетентності особистості містить інтегральні характеристики, які синтезують основні компоненти в формі провідних системних якостей. До останніх відносимо етноестетичне світобачення, етноестетичний смак, етноестетичний ідеал.

Зауважимо, що до 90-х років ХХст. формування естетичної компетентності особистості в вітчизняній педагогіці здійснювалося дещо однобічно, насамперед шляхом розвитку її художньо-

естетичного досвіду, котрий в свою чергу трактувався в термінах діяльнісного підходу, а тому зводився переважно до нагромадження знань, умінь і навичок в певній галузі мистецтва. Оновлення змісту, форм і методів естетичного виховання реалізується нині через два основні напрямки наукового пошуку, які безпосередньо дотичні до проблем становлення естетичного досвіду взагалі. Так, перший спирається на більш традиційні погляди щодо способів розвитку творчості засобами системи спеціальних прийомів, формування відповідних умінь і навичок, включення особистості в пошукову діяльність. Другий вбачає основою розвитку естетичного досвіду механізми художнього сприймання - співпереживання, ідентифікацію, багатство переживань в процесі спілкування з прекрасним. Плідного синтезу цих підходів вченим вдалося досягнути у підготовці Державного стандарту загальної середньої освіти "Художня культура".

Визначальним є те, що етноестетична компетентність відкриває можливість особистості стати на шлях естетичного саморозвитку, розбудови творчої за своїм змістом життєвої стратегії, яка адекватна умовам повсякденного життя й природовідповідна рисам національної вдачі. Її цілісність забезпечується за рахунок стрижневих інваріантів естетичної свідомості, які пронизують її компоненти та є інтегральними характеристиками.

До основних показників етноестетичної компетентності віднесемо такі:

1. Вияви творчої активності підростаючої особистості в різноманітних естетичних ситуаціях, які ініційовані етнопедагогічними впливами з боку дорослих, батьків. Наповненість естетичних ситуацій народознавчим змістом, їх безпосередній чи опосередкований зв'язок з фольклорним соціумом.

2. Збалансованість спектру етноестетичних цінностей, його орієнтованість як на неповторну оригінальність творчої особистості, так і на групові цінності.

3. Розвиток етноестетичного світобачення на основі поєднання рис етноестетичного та художнього сприймання навколишньої дійсності.

4. Становлення форм етноестетичного самовдосконалення як самовиявів особистості відповідно до рис її національного характеру та вдачі.

Отже, сформована етноестетична компетентність особистості характеризує її соціальну позицію, загальну культуру та має такі риси:

- повагу до іншої людини та до себе;
- адекватність поведінки (зовнішній вигляд, манера поведінки, спілкування, комунікативність, здоровий спосіб життя);
- дотримання етносоціокультурних традицій, звичаїв, норм етикету, нормативної поведінки, соціальної позиції;
- готовність використовувати індивідуальний загальнокультурний фонд знань (культура інтелектуальної предметної діяльності, культура творчості);
- постійна потреба особистісного естетичного розвитку і саморозвитку – культура саморегуляції, особистісного самовизначення;
- орієнтування в основних ціннісно-змістових домінантах сучасного світу, держави, суспільства в основних напрямках історії, державності, збереженні культурного життя світу, країни (загальноцивілізаційна культура);
- соціальна відповідальність за себе, та свою поведінку, за благополуччя інших (культура соціального буття) [7].

Якщо загальна культура людини – це соціально-детермінований спосіб її життя та діяльності, то етноестетична компетентність є проекцією цього способу життя на сферу культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). – К.: Райдуга, 1994. – С.15.
2. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів в загальноосвітніх навчальних закладах // Пед. газета. Спецвипуск. – грудень 2001. – №12(90).
3. Орлова Т. Етноестетика в поняттєвому контексті сучасного мистецтвознавства // Українська народна творчість в поняттях міжнародної термінології (примітив, фольклор, аматорство, наїв, кіч) Колективне дослідження / Відп. ред. М. Селівачев. – К., 1995.
4. Новий тлумачний словник української мови: в 3-х томах. – Т.1 –К.: Аконіт, 2001.
5. Професійна освіта: словник / Уклад. СУ Гончаренко та ін., за ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – С.149.
6. Зязюн І.А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в

умовах неперервної освіти // Неперервна професійна.

7. Українська етнопедагогіка: Навчально-методичний посібник
/ За ред. акад. В. Кононенка. – Івано-Франківськ, 2005. – 508 с.